

Dolgost človeškega življenja.

Spisal dr. Jos. Vošnjak.

Dolgo živeti in sevéda tudi dobro živeti, želi si malone vsak človek. Higijena in sploh vsaka znanost, katera se bavi s človekom, naperjena je v to, da bi podaljšala človeku življenje. Kje pa je meja našemu življenju, do katere starosti more dospeti človek? Je li ta meja bila druga v minulosti, in ali ni nobenega pomočka podaljšati si življenje? — Ne le sedaj, tudi v prejšnjih časih se je zdelo ljudem življenje prekratko, in domišljevali so si, da je človek v prazgodovinski dóbi delj živel in da pojema in oslabeva človeško teló, torej da krajši čas živimo v naši dóbi. Znanost naj bi pomagala proti postáranju, a ni znala. Zato so se ljudje obračali do takozvanih tajnih znanostij, do magičnih pomočkov ter si z raznimi »eliksiri« izkušali ohraniti mladost. Najoriginalnejši med sleparji, ki so trdili, da znajo podaljšati življenje, bil je Balsamo ali grof Saint Germain. Trdil je sam o sebi, da je star več nego sto let in pripovedoval dogodke, ki so se vršili več sto let prej, kakor da bi bil tačas sam navzočen. Prodajal je svoj eliksir za drag denar lehkóvérnim ljudem in nemara bi še dandanes dobro tržil s svojimi kapljicami, ko bi jih naznanjal po časnikih in pridejal podobo starke, ki se je po njegovih kapljicah izpremenila v mlado, cvetočo deklico. Večna mladost, kdo ne bi hrepenel po nji?

Učenjaki so izkušali na razne načine določiti normalno dóbo človeškega življenja. Aristotel, ki se je zanimal za to vprašanje, primerjal je dóbo življenja drugih živalij s človekom in spoznal je, da je neko razmerje med dóbo noséčnosti in rasti in dolgostjo življenja. Tudi Buffon je prišel do tistega sklepa, da dóba rasti je v nekem gotovem razmerju z dóbo vsega življenja. Pa v katerem? Buffon si o tem ni bil jasen, ker ni védel za znamenje, po katerem se sodi, da je človek dorastel. Šele Flourens je dokazal, da pri sesálcih poneha daljna rast, kadar so kosti zrastle z epifizami, to je s hrustanci.

To se zgodi pri človeku v 20., pri velblodu v 8., pri konji v 5., pri volu in levu v 4., pri psu v 2. letu življenja. Ako se ta številka pošteva s 5, dobimo dóbo življenja. Potem dobimo za človeka 100 let, za konja 25, za vola 20, za psa 10 let. Toda znamenje za končano rast, zrast kostij z epifizami, ne zgodi se pri vsakem človeku v tisti dóbi in pólég njega se mora vsekako uvaževati dóba noséčnosti. Flourens je celó trdil, da je človeku mogoče živeti do 200 let. Pa med slučaji

dolzega življenja, namreč verjetnimi, ki so dokazani dokumentarno, ne nahaja se nobeden nad 160 let. Ako se računja dóba rasti z 20 leti, potem bi se morala poštovati z 8, da dobimo mejo človeškega življenja.

Fizijologu Burdachu pa se je imenitnejša zdela številka 10, s katero pošteva dóbo noséčnosti. Izračunjal je, da človek lahko živi 4000 tednov ali 76 let in nekaj mesecev. Pa to starost doseže primerno malo ljudij, še menj jih je, ki prekoračijo 100 let. Učenjak Haller je nabiral iz knjig vse slučaje visoke starosti iz raznih časov in naštel 1000 ljudij, ki so bili stari 100 do 110 let, 62 z 110 do 120 leti, 29 z 120 do 130 let, 6 jih je bilo starih 140 do 150 in dva celó nad 150 let. Na koliko milijonov pa spada jeden teh starcev? Pri poslednjem ljudskem štetji je bilo v Italiji vpisanih 380 stoletnih ljudij, torej 3 na 100.000. V nekaterih deželah jih je celó več, po 8 na 100.000 zlasti na Angleškem in v Zjedinjenih državah ameriškanskih, kjer so našтели po 30 stolétnikov na 100.000 prebivalcev. L. 1873. umrlo je na Angleškem 10 moških in 80 ženskih nad 100 let starih. Pa kdo bi trdil, da je normalna dóba našega življenja 100 let, ako le 80 ljudij od jednega milijona doseže to starost? Od 10 porojenih jih umrje malone polovica v prvih dveh letih, povprečna starost človeška po tem bi bila 40 let.

Po poslednjem ljudskem štetji je bilo med Slovenci stolétnikov le 7, namreč na Kranjskem 1 moški 101 leto star, na Slovenskem Štajerskem 2 ženski in 1 moški, na Goriškem 1 ženska, na Koroškem 1 moški in 1 ženska. Od 90 do 99 let starih pa je bilo na Kranjskem 32 moških in 47 ženskih, na Štajerskem 35 moških in 47 ženskih; 80 do 90 let starih ljudij je bilo naštetih na Kranjskem 1275 moških, 1152 ženskih, na Slovenskem Štajerskem 874 moških, 793 ženskih.

Ali pojema dolgost življenja mimo naših prednikov, ali pa se morda podaljšuje? Ni prvo, ni drugo. Zgodovinski človek kaže ves čas blizu jednako dolgost življenja. Kajti če beremo o devetstolétniku Metuzalemu, moramo misliti, da tu ni govora o letih sedanje dolgosti. Starci izredne starosti so bili redki v prejšnjih tisočletjih, kakor so zdaj.

Jeden najstarejših ljudij je bil gotovo neki Peter Čartan, ki je v Temešvaru l. 1727. umrl 185 let star. V Londonu je v Westminsterški opatiji pokopan neki Karr, ki je dosegel starost 152 let. Visoka starost se podeduje v rodbinah, kakor mnoga druga telesna in dušna svojstva. V Contanecu na Francoskem je umrl Miklavž Petours 118 let star. Pokopal je štiri žene in zapustil 191 otrók, unukov itd. do sedmega kolena. Njegov oče je bil dosegel 123 let, njegov ujec 137 let. V Sadovi v Banatu je živel Janko Rovin 164 let ter bil z jedno in tisto

ženo oženjen 147 let, takó da bi po treh letih bil obhajal tretjo zlato poroko.

Ako se vprašamo, katerega stánú ljudje dosežajo najvišjo starost, moramo odgovoriti, da nahajamo v vsakem stánu izredno stare ljudi. Povprečna starost je pač pri nekaterih stanovih krajša, nego pri drugih, n. pr. pri zdravnikih mimo duhovnikov in učiteljev. Vojaki, ako ne padejo v vojski, dosežejo visoka leta, zlasti umirovljeni, ki nimajo druge skrbi, nego da si ohranijo prav dolgo življenje. Na Angleškem je v poslednjih 15 letih umrlo 100 generalov in admiralov, starih nad 80 let, 24 jih je bilo celó nad 90 let. General Radecky je bil 82 let star, ko je zmagal pri Navari, Moltke pa že šteje blizu 90 let.

Med učenjaki, pisatelji in pesniki nahajamo mnoge starce, pa še več jih, ki so zapustili ta svet, ko so šele prav začeli razvijati svoja krila. Nas Slovence tudi na to stran tepe usoda. Najgenijalnejši naš pesnik Preširen ni dosegel ni 50 let, Jurčič še ne 40. leta, Stanko Vraz le 41. leto, Simon Jenko je umrl v 34. letu, dr. Toman v 43. dóbe svoje. Toda poslednji spada bolj med politikarje in politika kviri živce in želodec. »Ein politisch Lied, ein garstig Lied«, pravi že Goethe. Položila nam je smrt v rani grob dr. Radoslava Razlaga v 54., dr. Costo v 43. letu, nekdanjega urednika »Sl. Naroda« Tomšiča v 30. letu, Božidara Raiča v 59., dr. Zarnika v 51. letu starosti. Jedini oče Slovencev dr. Jan. Bleiweis je srečno prebil najhujšo politično borbo in doživel 73., A. Einspieler pa 74. leto.

Naših pisateljev je dosegel najvišjo starost Koseski 81, potem Primož Trubar 78 let. Bliža se mu Miklošič, porojen 1813. leta, in Davorin Trstenjak, porojen 1817. l. Oba pa preseza dr. Jožef Muršec, ki ima že 81 let, in Matija Majar, živeč v Pragi v 79. letu dóbe svoje. Metelko je imel 71, Kopitar 64, Vodník le 61 let. Tudi Anton Martin Slomšek je dosegel le 62. leto. V najkrepkejši moški dóbi so nas zapustili Fran Erjavec z 52, Anton Janežič z 41 in Fran Levstik s 56 leti, dasi je sicer ravno med učenjaki mnogo prav starih gospodov.

Francoski kemik Chevreuil je lani praznoval svoj 100. rojstveni dan, krepak na duhu in na telesi. Aleksander Humboldt je učakal 90, anatom Morgagni 89 let in anatom Hyrtl, porojen 1811. l., še živi. Newton je imel 85, Herschel 84, Galilei 78 let. Lukianu je njegov humor pomogel do 80 let, pisatelj »Makrobijotike« Hufeland je dejanski pokazal, da so dobri njegovi pouki, s tem, da je po njih živel 75 let. Luigi Cornaro pa, ki je davno pred Hufelandom spisal knjigo, kakó podaljšati človeško življenje, podaljšal si je je res do 98 let. Najstarejši med

pesniki je menda bil Sofoklej, ki je dosegel 90 ali celo 95 let. Anakreon bil bi lahko dosegel še več, da se ni v 85. letu zadušil na vinski jagodi, katero je prehlavno pogoltnil. Lukian trdi, da je Epiharmus, satirični pisatelj, živel 97 let, Evripid pa le 70 let, ker se je baje ponesrečil pri neki ponóčni zaljubljeni aféri.

Med angleškimi pesniki je Shakespeare umrl že v 52. letu dóbe svoje, Milton ko je imel 66, Tennyson pa 79 let. Najstarejši italijanski pesnik je bil 88letni Manzoni, Metastasio je štel 84, Petrarca 70, Dante le 48 in Torquato Tasso še menj let. Na Francoskem so posebno učenjaki dolgoživeči, n. pr. Guizot 87, Mignet 88, Thiers 80, Michelet 76 let. Vse preseza Ranke s svojimi 91 leti. Sicer pa ravno med zgodovinarji nahajamo prav starih gospodov: Ksenofonta z 90, Polybija z 82 in Plutarha z 80 leti. Nemških pesnikov je Klopstock došel do 79, Wieland do 80, Goethe do 83 let v tem, ko je Schiller umrl že v 46. letu dóbe svoje.

Iz teh podatkov torej vidimo, da ni izključen nobeden stan, ako iščemo slučajev dolgega življenja. Ali pa je res taka sreča, dolgo živeti, ali je vredno, truditi se, da si podaljšamo življenje za nekoliko let, ki v večnosti še ne pomenijo toliko, kolikor jedna kaplja v morji? Modrijani so različnega mnenja. Nekateri, n. pr. Leibnitz, trdé, da je ta svet najboljši, da je torej vredno na njem živeti prav dolgo. Takih optimistov pa je prav malo. Največji pesniki vseh národov in najslavnejši modrijani spoznavajo, da je človeško življenje le trpljenje in čim prej se neha, tem bolje. Začnimo s sv. pismom. Kaj čitamo v psalmistu? »Naše življenje traja 70 let in če visoko, 80, in večina tega je beda in trud.« In Jezus Sirah toži: »Togepolno je človeško življenje od začetka do konca. Zmerom skrb, strah, up in konečno smrt.« In kakó tarna Job ter preklinja dan, ko je ugledal luč svetá!

Prav hudi pesimisti so grški in indski pesniki, katerim se pridružujejo tudi najslavnejši naših slovenskih poetov. Sofoklej polaga koru v »Edipu« v usta besede:

»Ne biti rojenemu, o človek,
Najvišja in največja je sreča;
Pa če si že ugledal luč svetá,
Pomisli, da je najbolje oditi
Tja, odkoder si došel, z letečim korakom.«

Evripid pa meni:

»Okoli novorojencev bi se morali glašno plakaje
Zbirati, ker hodijo naproti tako hudemu gorjù;
Mrliče pa, ki si počijejo od trpljenja,
Spremljati vriskaje in srečo jim želèč.«

V »Mahabharati« čitamo:

»Grozna bolest drži se življenja.
Življenje je le trpljenje.«

Celó najsrečnejši nemški pesnik Goethe je vzdihnil: »Wir alle leiden am Leben.« Ni čudo, da je filozof Schopenhauer, ki je sistematično obdelaval pesimizem, prišel do sklepa, da bode človeštvo napósled samó spoznalo, da je treba konec storiti vsemu človeštvu, menda po poti, kateri je pokazal Origines. —

Izmed naših pesnikov kliče Preširen:

»Prijazna smrt, predolgo se ne múdi!«

in Bóris Mirán toži:

»Kaj nas je treba bilo, kaj svetá?
In mene kaj? — Nerešena uganka,
Vse suče se, preminja brez prestanka,
Življenje v sebi smrti kal ima.
Vse dim nad streho, nične sanje,
Prikazen, ki zagledana beží,
Gotovo je samo, kar me boli,
Ostalo vse — otročje domišljanje.«

in na drugem mestu:

»Da smo rojeni, to nesreča,
To greh, pokora je največja.« —

In spet drugod:

»Vse ničevo, vse otlo, puhle pene,
Le prazna paša srca in oči;
Če se trenutje ti smehlja — premene,
Nesreče boj se, ki poleg preží,
Nesreča sama nam je zvesta — sreča
Na bilki rosa jutranja blesteča.«

In Gregorčič:

»O, zemlja je res le dolina solzá,
Le žalost, trpljenje je tukaj domá.« —
»Kdó gledal bi ta hrib in dol,
Zaklet le v revo, jok in bol,
Hinavstva, zmot, trpljenja poln,
Sirot in sirotinja poln?«

Kdo bi se mu čudil, da je konečno vzkliknil: »Človeka nikar!« Zato méni ruski pesnik Lermontov: »Življenje ni vredno, da se toliko zánje trudimo. In vender živimo, iz radovednosti, pričakujoči kaj novega — to je smešno in žalostno.« Ruski mužik pa se tolaži: »Vse je budalost na tem svetu. Priroda je blaznica, usoda purica in življenje kopejka.«

Vender so še ljudje, in teh je večina, katerim se velika sreča zdí dolgo živeti, in ki bi storili vse, samó da si podaljšajo življenje.

Kakó si moremo podaljšati življenje? Dobrih svetov in naukov ne pogrešamo. Predno je še Hufeland v svet poslal svojo »Makrobijotiko«, ponujali so alhimisti eliksire svoje in zdravniki so, kakor pravi Faust »mit höllischen Latwergen« izkušali ozdravljati bolnike in podaljšati življenje. Prvi pogòj visoki starosti je, ne gledé na drugo razmerje, podedovanje tega svojstva v rodbini.

Kakó pa naj je sicer človek ustvarjen in kakó naj žíví, da bode n. pr. stolétnik, ne dá se splošno določiti. Angleška zdravniška družba je pozvedovala pri vseh stolétnikih na Angleškem, kakó so živeli, da so dospeli do takó visoke starosti. Odgovori so bili takó različni, da iz njih ni dobiti nobenega vodila. Največ je ženskih med stolétniki, ker njim bòj za obstanek ni takó trd in ne požira pred časom dušnih in telesnih sil, kakor pri moških. Sicer pa so stolétniki med bogatini in ubožci, med poslednjimi tóliko več, ker jih je na milijone, a prvih le na tisoče. Tudi tóliko hvaljena zmernost v jedi in pijači ne pomaga gotovo do starosti, ali nasproti je dovolj slučajev, da si neredno in nezmerno živeči ljudje s tem ne nakopljejo vselej ranega groba, temveč dospó do visoke starosti. Bodi samec ali uprežen v zakonski jarem, bodi vegetarijanec ali mesojédec, pij sámó vodo ali tudi alkoholne pijače, puši tobak ali ne, lahko se postáraš, ako ti je usojeno.

V nekem mestu na Slovenskem Štajerskem sta živela dva starca, ki sta imela oba blizu sto let. Prvi je bil oženjen, drugi samec. Prvi, g. P., pušil je tobak, začení po kavi zjutraj do noči, ko je légel spat, drugi, g. St., ni vohati ni mogel tobaka. Prvi je pil vino, suho vino, dobro in močno, drugi le malo vina z vodo pomešanega. Prvi je imel v srečnem zakonu šestéro ali še več otrók, za katere je moral skrbeti, drugi je bil sam na svetu, pomagala mu je le netjakinja v gospodarstvu, a ta je bila omožena. Oba sta bila pač imovita in nista pogrešala ni kruha, ni mesá. Prvi je umrl v 99. letu, drugi nekoliko časa za njim, jeden dan pred svojim 100. rojstvenim dnevom.

Kaj bi naj svetoval ljudem, ki bi radi čakali prav visoko starost? »Ne pij suhega vina, temveč krsti je z vodo. Takó dela gospod St., ki učaka malone sto let.« — »Kaj pa gospod P.? On ga srka vsak dan svoj poldrugi literček in še več, pa mu tudi ne manjka veliko do sto let.« — »Tobak škoduje, nikotin je hud strup.« — »Potem bi gospod P.« — takó je ugovarjal bolnik, ki je po mojem mnenji zavoljo preobile káje trpel na želodečnem katáru — »moral že davno ležati pod grudo!« in smijé se prižgal si je vražjo viržinko.

— »Oženite se!« svetoval sem pristavu Š., ki se je vsak dan pritoževal o neprebavni, po samem lõji smrdeči juhi v krčmi. »Oženite se in stari bodete, kakor gospod P.« — »In gospod St.? Ali ni starejši od gospoda P.? Rajši se po njem ravnaj.« — Moral sem umolkniti ter pustiti, da si je vsak vzel za vzgled, kakor mu je ravno kazalo, danes gospoda P., a jutri gospoda St. Toda naj so posnemali prvega ali drugega, nikdo ni več dosegel njiju starosti, ker jim — ni bilo usojeno!

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XIX.

Ljubo domá, kdor ga imá,« pravi slovenski pregovor, hrvaški pa isto misel še lepše in določneje izreka v besedah: »Moja kućica, moja slobodica«. In res je takó, nikjer ni človeku takó dobro, kakor domá. Za učenca ga ni večjega veselja, nego kadar čez praznike sme iti domóv k svojcem, četudi je očetov dom le preprosta kočá s slamnato streho; a če je človek odrasel in je že sam svoj, zopet mu je prva skrb, da si uredi svoj dom in ognjišče svoje. Bodisi v svetu slaven in veljaven, prave sreče najde le na dómu svojem, kajti le tu sme slobodno živeti po srci svojem, rešen vseh društvenih in stanovskih spón. Kar velja za zasebnega človeka, to velja tudi o družbah in zavodih ali o takozvanih »moralnih osebah«, ki se tudi ne morejo slobodno kretati in prav razvijati, dokler nimajo svojega dóma. Zato se po vsem Slovenskem že leta in leta nabirajo prineski za »Narodni dom« v Ljubljani.

»Zvonove« čitatelje smo v duhu že večkrat vodili po Zagrebu ter jim kazali lepe kulturne palače; vedli smo jih na vseučiliški trg, kjer na prvem mestu ponosno stoji veliko poslopje hrvaškega vseučilišča; njemu nasproti pa v ličnem vrtci dom hrvaškega »Sokola« in pevskega društva »Kola«.

Takrat je bilo okoli trga še mnogo praznega prostora, danes pa je do malega že ves pozidan, kajti na zahodni stráni se ravno zgotavlja velikansko poslopje obrtne šole po osnovi stavbinskega umetnika Boleja, na drugi stráni pa je kraj ukusne hiše gospodarskega društva tudi že malone dovršena palača, na kateri se v pozlačenih črkah svetijo besede: »Hrvatski učiteljski dom«.